

The Citizenship Model in Cultural and Social Development with an Emphasis on Virtual Space Users: A Grounded Theory Approach

Seyed Abdolreza. Hosseini¹, Nader. Sadeghi Lavasani Nia^{2*}, Ruhollah. Ahmadzadeh Kermani²

¹ PhD Student, Department of Communication, East Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran

² Assistant Professor, Department of Communication, Faculty of Humanities, East Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran

* Corresponding author email address: nadersadeghi1966@gmail.com

Article Info

Article type:

Original Research

How to cite this article:

Hosseini, S. A., Sadeghi Lavasani Nia, N., & Ahmadzadeh Kermani, R. (2025). The Citizenship Model in Cultural and Social Development with an Emphasis on Virtual Space Users: A Grounded Theory Approach. *Journal of Social-Political Studies of Iran's Culture and History*, 4(3), 1-17.

© 2025 the authors. This is an open access article under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0) License.

ABSTRACT

This study aims to develop a citizenship model for cultural and social development with an emphasis on virtual space users, based on the grounded theory approach. Accordingly, using the grounded theory methodology, the categories shaping the model were first identified through open coding, and subsequently, the intended model was developed using axial and selective coding. The statistical population for model development included experts and scholars in the field of management, managers and deputies in the field of civic education and social and cultural development, as well as employees in the same domain. The sample of experts, selected through the snowball sampling method, consisted of nine individuals, determined based on theoretical saturation. Data collection tools included a literature review and semi-structured interviews with experts. The validity of the interview questions was confirmed using content validity, and their reliability was verified through the test-retest method (0.897). Based on the grounded theory methodology, the paradigm model was developed by identifying causal conditions (including structural, behavioral, and contextual conditions), the core category (education and training), facilitators (urban social development), contextual factors (including virtual space), strategies (citizen awareness), and outcomes (citizen participation, qualitative improvement, and increased transparency). Ultimately, the relationships among these components were specified in the final model. The citizenship model in virtual spaces can contribute to cultural and social development by promoting responsibility and awareness among users. This model encourages individuals to create a safe and constructive environment by respecting the rights of others and adhering to regulations. Additionally, by fostering active participation and discussion, it enhances users' collective knowledge and cultural awareness.

Keywords: Civic culture, cultural development, social development, virtual space, grounded theory.

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

The rapid advancement of information and communication technologies has significantly influenced various aspects of citizens' lives. Among these emerging technologies, virtual social networks, powered by the internet and accessed via smartphones, have become integral to daily life. These networks serve not only as symbols of technological progress but also as essential tools for fulfilling the informational and social needs of users, enabling unrestricted access to vast amounts of information (Naghdi et al., 2024).

Virtual spaces act as conduits for cultural symbols, providing a vast repository of knowledge that shapes public awareness and fosters socio-cultural transformations (Ghaffari-Nasab et al., 2019). The dissemination of culture relies on communication, and with the emergence of digital platforms, fundamental shifts in cultural norms, values, and collective behaviors have occurred. Cultural frameworks encompass beliefs, values, habits, and socially accepted behaviors, all of which are influenced by digital interactions (Fereydoun Nejad, 2024).

The digital revolution has introduced new frameworks for democracy, participation, and social justice. Discussions on digital citizenship have become central to understanding the evolving relationship between individuals and society. Citizenship is no longer confined to conventional political and social spheres; rather, it now includes digital responsibilities and participatory rights in virtual communities (Sari & Ali, 2022). Theorists have interpreted citizenship in both passive and active terms—while traditional perspectives focus on civic duties and political participation, contemporary approaches emphasize dynamic engagement and digital advocacy (Leccardi, 2016).

Social media platforms facilitate civic engagement by promoting dialogue, collective awareness, and activism. They enhance citizens' abilities to engage in democratic processes beyond traditional voting and legislative involvement (Duffy et al., 2019). The rapid integration of digital platforms into everyday life has reshaped public discourse, requiring new frameworks for understanding digital citizenship and cultural development (Zapata-Barrero, 2016). Given these transformations, this study aims to develop a model for citizenship in cultural and social development, emphasizing virtual space users. Using a grounded theory approach, the study explores the structural and behavioral conditions shaping digital citizenship, its enabling factors, and its social outcomes.

Methods and Materials

This research employs a grounded theory approach to develop a conceptual model of citizenship in cultural and social development. The study utilizes qualitative methodology, incorporating open, axial, and selective coding to identify key categories and relationships.

The statistical population consists of experts and practitioners in civic education, social and cultural development, and public management. Using a snowball sampling method, nine experts were selected based on theoretical saturation. Data collection methods included a literature review and semi-structured interviews with selected experts. The validity of the interview questions was established through content validity, while their reliability was confirmed using the test-retest method (0.897).

The grounded theory framework was applied to develop a paradigm model, consisting of causal conditions (structural, behavioral, and contextual factors), the core category (education and training), facilitators (urban social development), contextual factors (virtual spaces), strategies (citizen awareness),

and outcomes (citizen participation, qualitative improvement, and increased transparency). The relationships between these components were then specified within the final model.

Findings

The analysis revealed several key findings that contribute to understanding digital citizenship and its implications for social and cultural development:

1. **Causal Conditions:** The study identified structural, behavioral, and contextual factors influencing digital citizenship. Structural factors include institutional frameworks, digital policies, and access to digital resources. Behavioral factors encompass digital literacy, social responsibility, and user engagement, while contextual factors highlight the influence of virtual environments on user interactions.
2. **Core Category:** Education and training emerged as the central category, emphasizing the role of digital literacy programs in fostering informed and responsible digital citizens.
3. **Facilitators:** Urban social development was identified as a key facilitator, with infrastructure, governance, and digital inclusion playing crucial roles in shaping virtual civic engagement.
4. **Contextual Factors:** The study found that virtual spaces serve as both enablers and potential risks for cultural and social development. While they provide platforms for information exchange and civic participation, they also introduce challenges related to misinformation, privacy concerns, and digital divide issues.
5. **Strategies:** Awareness-building initiatives were highlighted as essential strategies for strengthening digital citizenship. This includes promoting ethical digital behaviors, responsible social media usage, and active participation in online communities.
6. **Outcomes:** The study identified three major outcomes of digital citizenship:
 - **Citizen Participation:** Increased engagement in digital civic activities, online petitions, and public discourse.
 - **Qualitative Improvement:** Enhancement of digital interactions, leading to more informed and constructive discussions in virtual spaces.
 - **Increased Transparency:** Digital platforms facilitating accountability and transparency in governance, social activism, and cultural dialogue.

The final model integrates these components, demonstrating how digital citizenship can contribute to broader cultural and social development by fostering responsibility, ethical awareness, and civic participation.

Discussion and Conclusion

The findings underscore the transformative potential of digital platforms in shaping modern citizenship. Digital citizenship extends beyond traditional notions of civic engagement, incorporating digital literacy, ethical awareness, and participatory online behaviors. The proposed model provides a framework for understanding the interplay between digital infrastructure, user behaviors, and societal outcomes.

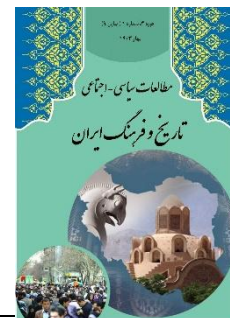
The research highlights the importance of education and awareness in fostering a responsible digital society. Digital literacy programs should be prioritized to equip users with the skills needed to navigate online spaces effectively. Additionally, governance structures must adapt to address challenges associated with misinformation, data privacy, and cyber ethics.

The role of virtual spaces in cultural and social development is both promising and complex. While these platforms offer unprecedented opportunities for engagement and knowledge-sharing, they also present risks related to digital inequality, cyber threats, and ethical dilemmas. Policymakers, educators, and technology developers must collaborate to create an inclusive and secure digital ecosystem.

This study contributes to the growing body of research on digital citizenship by offering a grounded theoretical model that can inform future policies and educational initiatives. By integrating behavioral, structural, and contextual factors, the proposed model provides a holistic approach to understanding digital engagement in contemporary society.

Future research should explore the dynamic nature of digital citizenship across different cultural and socio-political contexts. Comparative studies could offer insights into how digital engagement varies across regions and demographic groups, further refining the conceptual framework of digital citizenship.

In conclusion, the study emphasizes the significance of digital responsibility and civic awareness in an increasingly interconnected world. By fostering an informed and engaged digital citizenry, societies can harness the full potential of virtual spaces for cultural enrichment, social cohesion, and democratic participation.

الگوی شهروندی در توسعه فرهنگی و اجتماعی با تاکید بر کاربران فضای مجازی: رویکرد گراند تئوری

سید عبدالرضا حسینی^۱، نادر صادقی لواسانی نیا^{۲*}، روح اله احمدزاده کرمانی^۲

۱. دانشجوی دکتری، گروه علوم ارتباطات، واحد تهران شرق، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران
۲. استادیار گروه ارتباطات، دانشکده علوم انسانی، واحد تهران شرق، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

*ایمیل نویسنده مسئول: nadersadeghi1966@gmail.com

اطلاعات مقاله

چکیده

نوع مقاله

پژوهشی اصیل

نحوه استناد به این مقاله:

حسینی، سید عبدالرضا، صادقی لواسانی نیا، نادر، و احمدزاده کرمانی، روح اله. (۱۴۰۴). الگوی شهروندی در توسعه فرهنگی و اجتماعی با تاکید بر کاربران فضای مجازی: رویکرد گراند تئوری. *مطالعات سیاسی-اجتماعی تاریخ و فرهنگ ایران*، ۴(۳)، ۱۷-۱.

© ۱۴۰۴ تمامی حقوق انتشار این مقاله متعلق به نویسنده است. انتشار این مقاله به صورت دسترسی آزاد مطابق با گواهی (CC BY-NC 4.0) صورت گرفته است.

هدف این پژوهش، الگوی شهروندی در توسعه فرهنگی و اجتماعی با تاکید بر کاربران فضای مجازی مبتنی بر رویکرد گراند تئوری است. بر این مبنا، در ابتدا مبتنی بر روش نظریه پردازی داده بنیاد، مقوله‌های شکل دهنده مدل با کدگذاری باز شناسایی و در ادامه با بهره‌مندی از کدگذاری محوری و انتخابی، مدل مورد نظر ارائه شده است. جامعه آماری برای ارائه مدل، شامل خبرگان و صاحب نظران حوزه مدیریت، مدیران و معاونان حوزه آموزش‌های شهروندی و توسعه اجتماعی و فرهنگی و کارکنان حوزه آموزش‌های شهروندی و توسعه اجتماعی و فرهنگی بود. نمونه آماری خبرگان تا مرحله اشباع نظری به تعداد ۹ نفر به روش گلوله برفی انتخاب شد. ابزار گردآوری داده‌ها، مطالعات کتابخانه‌ای و مصاحبه نیمه ساختاریافته با خبرگان بود. روایی سؤالات مصاحبه به روش محتوایی و پایایی آن با اجرای روش بازآزمون (۰/۸۹۷) تأیید گردید. مبتنی بر نظریه پردازی داده بنیاد، شرایط علی (شامل شرایط ساختاری، رفتاری و زمینه‌ای)، مقوله محوری (آموزش و پرورش)، بستر سازها (توسعه اجتماعی شهری)، عوامل زمینه‌ای (شامل فضای مجازی)، راهبردها (آگاهی بخشی شهروندان) و پیامدها (مشارکت شهروندی و بهبود کیفی و افزایش شفافیت) در مدل پارادایمی تبیین و در نهایت روابط بین آنان در مدل انتخابی مشخص شد. الگوی شهروندی در فضای مجازی می‌تواند با ترویج مسئولیت‌پذیری و آگاهی، به توسعه فرهنگی و اجتماعی کاربران کمک کند. این الگو باعث می‌شود افراد با احترام به حقوق دیگران و رعایت قوانین، محیطی امن و سازنده ایجاد کنند. همچنین، با تشویق به مشارکت فعال و تبادل نظر، به ارتقای دانش و فرهنگ جمعی کاربران می‌انجامد.

کلیدواژگان: فرهنگ شهروندی، توسعه فرهنگی، توسعه اجتماعی، فضای مجازی، گراند تئوری.

مقدمه

رشد سریع و تغییرات بنیادین در زندگی شهروندان که ناشی از حضور فناوری‌های نوین اطلاعاتی و ارتباطی در عصر حاضر می‌باشد، نقش‌آفرینی‌های زیادی را در ابعاد مختلف زندگی افراد دارد. در میان این فناوری‌های نوظهور، شبکه‌های اجتماعی مجازی که بر پایه اینترنت و از طریق استفاده از گوشی‌های هوشمند گسترش یافته و جای خود را در زندگی آنان مستقر نموده‌اند، نه تنها نمادی از پیشرفت و توسعه فناوری‌های نوین بلکه ابزاری است برای تأمین نیازهای مردم که از طریق آن می‌توانند با سرعت به حجم عظیمی از اطلاعات بدون محدودیت‌های زمانی و مکانی دسترسی یابند. لذا کارویژه‌های این شبکه‌های اجتماعی در زندگی شهروندان نقش فزاینده‌ای دارد و علاقه‌مندی و کشش آن‌ها به استفاده از این شبکه‌ها را گسترش داده است (Naghdi et al., 2024). اینترنت و شبکه‌های اجتماعی ابزاری برای اشاعه نمادهای فرهنگی هستند و منبع اطلاعات و آگاهی‌رسان در زمینه‌های مختلف از جمله حوزه فرهنگ و عامل ایجاد تغییرات و تحولات فرهنگی مردم به شمار می‌آیند (Ghaffari-Nasab et al., 2019).

از آنجا که انتقال و جریان فرهنگ از طریق ارتباطات صورت می‌گیرد، حوزه فرهنگ که نظام‌هایی از عقاید و رفتارها را شامل می‌شود، با ظهور تکنولوژی جدید از جمله شبکه‌های اجتماعی دچار دگرگونی‌های بنیادین می‌گردد. عرصه فرهنگ به عنوان بخشی قابل تعمق و پراهمیتی که اثرات مستقیم و غیرمستقیم خود را دارد، باورها، ارزش‌ها، عادات، رفتارهای مشترک و بایدها و نبایدهای زندگی را بازتاب می‌دهد و دانش مکتسبه‌ای است که تجربه‌های بشر را تفسیر، رفتار اجتماعی او را تبیین و نگرش، ارزش و باورهایش را تشکیل می‌دهد و بر رفتار او اثرگذار است. حضور در فضای مجازی و استفاده از آن، خصوصاً در کلان شهرهای در حال گذار جهان سومی ما، چه با انگیزه‌های حرفه‌ای باشد چه با انگیزه‌های فراغتی، چه مداوم و پیوسته باشد و چه حاشیه‌ای و مقطعی، بنا به ویژگی‌ها، خصوصیات، امکانات و کارکردهای خاص این فضا، تأثیرات عمیقی بر جنبه‌های متفاوت هویت و به تبع آن، بر سبک زندگی کاربران ایرانی، خصوصاً جوانان که بزرگ‌ترین طیف مخاطبان و فعالان این فضا هستند، خواهد گذاشت. در حقیقت، کاربران ایرانی با توجه به ساختارهای عینی و ذهنی موجود در جهان واقعی شان و بنا به نوع و میزان استفاده شان از اینترنت، طیف گسترده‌ای از تأثیرات و تغییرات را به طور تدریجی پذیرا می‌شوند (Fereydoun Nejad, 2024).

رشد سریع و تغییرات بنیادین در زندگی شهروندان، که ناشی از حضور فناوری‌های نوین اطلاعاتی و ارتباطی در عصر حاضر می‌باشد، نقش‌آفرینی‌های زیادی را در ابعاد مختلف زندگی افراد دارد. در میان این فناوری‌های نوظهور، شبکه‌های اجتماعی مجازی که بر پایه اینترنت و از طریق استفاده از گوشی‌های هوشمند گسترش یافته و جای خود را در زندگی آنان مستقر نموده‌اند، نه تنها نمادی از پیشرفت و توسعه فناوری‌های نوین هستند، بلکه ابزاری برای تأمین نیازهای مردم به شمار می‌روند (Duffy et al., 2019). از طریق این شبکه‌ها، افراد می‌توانند با سرعت به حجم عظیمی از اطلاعات بدون محدودیت‌های زمانی و مکانی دسترسی یابند. لذا کارویژه‌های این شبکه‌های اجتماعی در زندگی شهروندان، نقش فزاینده‌ای دارد و علاقه‌مندی و کشش آن‌ها به استفاده از این شبکه‌ها را گسترش داده است (Naghdi et al., 2024).

بحث پیرامون، شهروندی مشارکت دموکراسی و عدالت اجتماعی در آموزش و پرورش موضوع جدیدی نیست انقلاب دیجیتال شکل‌ها و فضاهای جدیدی را برای مفهوم سازی‌ها و عملکردها در مورد این موضوعات به ارمغان آورده، است چالش‌های، جدید، فرصت‌های جدید، طرح پرسشهای جدید و تقویت همان نگرانیها شهروندی به مجموعه روابط بین حقوق، وظایف، مشارکت در جامعه مدنی و هویت که به عنوان یک قرارداد اجتماعی بین فرد و جامعه تلقی میشود اشاره دارد (Sari & Ali, 2022). گرایش‌های مختلف نظری، سیاسی و تاریخی باعث بروز دیدگاههای متفاوت در تعریف مفهوم، شهروندی از دیدگاهی منفعل تا دیدگاهی فعال می‌شود. در قطب منفعل، رویکردهای سنتی (Zapata-Barrero, 2016)، لیبرال (Street et al., 2015) و وظیفه شناس (Beaman, 2013) به شهروندی وجود دارد. این رویکردها مبتنی بر ملت

است و به حقوق و وظایف، مدنی، اجتماعی سیاسی و اقتصادی شهروندان اشاره دارد. در قطب، فعال مفاهیم انتقادی بیشتری از شهروندی وجود دارد که بر نقش تغییر دهنده شهروندی تمرکز دارد جایی که شهروندان فعال وضعیت موجود و ساختارهای اجتماعی فعلی جوامع را به چالش می‌کشند (Leccardi, 2016). این رویکردهای اجتماعی تر به شهروندی (Tran & Choi, 2019). بر مشارکت فعال و تعهد شهروندان با نهادها و جامعه در جهت ارتقای عدالت اجتماعی و حقوق بشر تأکید کند. برای اینکه دموکراسی در یک جامعه برقرار باشد، می‌شهروندان باید مشارکت داشته باشند (Duffy et al., 2019). این مشارکت فراتر از رأی دادن، اطاعت از قانون و پرداخت مالیات، است و دیدگاه، انتقادی انعکاسی و مشورتی را اضافه می‌کند در آن گفتگو، برابری و مهارت برای شرکت در بحث و اقدام برای تغییرات اجتماعی محور هستند. هاسکینز و همکاران شهروندی فعال را اینگونه تعریف می‌کنند: «مشارکت در جامعه مدنی و زندگی سیاسی که با احترام متقابل و عدم خشونت و مطابق با حقوق بشر و دموکراسی مشخص میشود». در این دیدگاه مفهوم شهروندی فعال به عنوان ابزاری برای حمایت از دموکراسی و تقویت انسجام اجتماعی پدیدار می‌شود (Olssen, 2021)؛ بنابراین، حقوق، مشارکت و جامعه‌پذیری سه رکن مورد نیاز برای حفظ مفهوم شهروندی و ایجاد حرکت از یک رشته نظارتی (منفعل به یک رشته‌رهای بخش (فعال) هستند (Hapsari et al., 2021). شهروندی جامعه و مشارکت به دلیل ظهور فناوری و دیجیتالی شدن در حال تغییر است. شهروندی در دنیای دیجیتال فضای مفهوم شهروندی را گسترش می‌دهد و به زندگی آنلاین و آفلاین مسئولیت، اجتماعی داشتن اطلاعات، کافی مشارکت شایستگی و عضویت به عنوان شهروند جهانی اشاره می‌کند. شهروندی به عنوان یک پدیده اجتماعی مدرن، از مؤلفه‌های محوری نظام‌های سیاسی دموکراتیک و شاخصی کلیدی برای نشان دادن تحقق دموکراسی در یک جامعه مدرن است که برخوردار از حوزه عمومی و جامعه مدنی کارآمد و پویا است. انواع شهروندی عبارتند از: شهروندی ملی: نوعی از شهروندی است که در قالب تعلق به یک کشور و ملتی خاص شکل می‌گیرد و برخاسته از نظام دولت-ملت است. باید توجه داشت که معنای حقیقی شهروندی، برگرفته از شهروندی ملی است و سایر مفاهیم شهروندی به صورت مجازی، استفاده می‌شوند. ب) شهروندی منطقه‌ای، ج) شهروندی جهانی، د) شهروندی متحرک (Moradhassell & Amirhossein, 2015). سابقاً مفهوم شهروند، بار سیاسی با خود به همراه داشت و به کسی گفته می‌شد که از حقوق برابر برای زندگی در یک اجتماع سیاسی برخوردار بود. اما امروزه شهروندی فرهنگی نه تنها این معنا را در خود دارد بلکه به معنای یک حق عمومی و حق جمعی است. این حق شامل حق حفظ هویت و حق عمل براساس فرهنگ می‌شود (Karimi, 2011). بدین ترتیب، شهروند ملی به ویژه در عصر جهانی شدن، در کنار بهره‌مندی از حقوق مدنی، سیاسی، اجتماعی و اقتصادی، از مجموعه جدیدی از حقوق به نام حقوق فرهنگی برخوردار می‌شود. حقوق فرهنگی بر مبنای حق متفاوت بودن استوار می‌گردد

فرهنگ شهروندی تحت تاثیر دو مفهوم فرهنگ و شهروند قرار دارد. «فرهنگ پدیده‌ای اکتسابی، انتقال‌پذیر، پویا و آموختنی است، به واسطه همین ویژگی‌ها، فرهنگ شهروندی را می‌توان قابلیت اکتسابی تعریف کرد که شکل‌دهنده به سبک کلی زندگی و هادی تعاملات او با دیگران باشد. در هزاره سوم، دست‌آوردهای تمدن تکنولوژیکی جایگاه فرهنگ شهروندی را با مفاهیمی چون، فن‌آوری، سواد رسانه‌ای، جهانی شدن و چند فرهنگ‌گرایی متحول ساخته و تعبیر جدیدی از فرهنگ شهروندی را شکل داده است (Shah-Talebi et al., 2010). مفهوم شهروندی بیان‌کننده موقعیتی است که حقوق و تکالیف افراد جامعه را مشخص می‌کند و آگاهی از آن برای شهروندان و اداره‌کنندگان جامعه دارای اهمیت است. بررسی تحقیقات انجام شده در این حوزه نشان می‌دهد برای تحلیل این پدیده اجتماعی باید به ابعاد حقوق مدنی، سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی توجه کرد (Bokharaei et al., 2017).

نقدی و همکاران (۱۴۰۳)، به پژوهشی تحت عنوان "ارائه مدل ارتقای فرهنگ شهروندی مبتنی بر استفاده از شبکه‌های اجتماعی در میان شهروندان تهرانی" پرداختند. یافته‌ها نشان داد، شبکه‌های اجتماعی تاثیر مثبت و معنی داری بر ابعاد فرهنگ شهروندی دارد یعنی افرادی که بیشتر از شبکه‌های اجتماعی استفاده می‌کنند فرهنگ شهروندی بیشتری دارند. افراد عضو شبکه‌های اجتماعی، مسئولیت‌پذیری، مشارکت،

قانون مداری و فرهنگ شهروندی بالاتری نسبت به سایر افراد دارند. در شبکه‌های اجتماعی، همواره اعضای شبکه به صورت مستقیم یا غیر مستقیم به شرکت در فعالیت‌های واقعی در زندگی اجتماعی تحریک و تشویق می‌شوند (Naghd et al., 2024). فرجی (۱۳۹۷)، در مقاله‌ی نقش فضاهای مجازی بر آموزش شهروندی در بین شهروندان تهرانی، نتایج تحقیق حاکی از آن بود که بین آموزش شهروندی و متغیرهای مدت استفاده از فضاهای مجازی، اعتماد به فضاهای مجازی، نوع نگرش به شبکه اجتماعی مجازی رابطه معناداری وجود دارد. به عبارتی فضای مجازی در قالب استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی، اینترنت و سایت‌ها می‌تواند در افزایش مشارکت یا حس مشارکت و افزایش آگاهی شهروندان نقش به سزایی داشته باشد (Faraji, 2018). بخارایی و همکاران (۱۳۹۶)، به پژوهشی تحت عنوان "تحلیل جامعه شناختی وضعیت شهروندی فرهنگی" پرداختند. طبق نتایج فرضیه‌های موجود، افزایش در سرمایه فرهنگی شهروندان بر میزان فرهنگ شهروندی افراد تاثیرگذار بوده و فرهنگ شهروندی که شامل آگاهی از حقوق و تمایل برای انجام تعهدات شهروندی است بر متغیر وابسته شهروندی فرهنگی تأثیر مستقیم (۰/۴۷) و سرمایه فرهنگی فقط تأثیر غیر مستقیم (۰/۴) بر شهروندی فرهنگی داشته‌اند (Bokharai et al., 2017). مولر (۲۰۱۰)، در مقاله‌ای با عنوان عملکرد شهروندی فرهنگی، مخاطبان و سیاست چند فرهنگی تلویزیون درام، پیشنهاد می‌کند که فرهنگ عمومی به عنوان یک منبع مهم برای انجام کارهای شهروندی فرهنگی باشد و به بررسی چگونگی برنامه تلویزیونی درام چند فرهنگی که ممکن است در ساخت ارتباطات و قوت فرهنگ در جوامع چند فرهنگی استفاده شود می‌پردازد. اساس بحث او یک مطالعه بزرگ بر روی واکنش‌های شنیداری است که به طور واضح برای پرورش فهم درون فرهنگی و تحمل نسل طراحی شده بود که برای اکثر بینندگان مجموعه محدود شده‌ای از فهرست‌ها را برای نمایش دادن قرار داده بودند تا احساس را نشان دهد (Muller & Hermes, 2010).

با گسترش تلفن‌های همراه هوشمند و امکان استفاده از آن برای جستجو در شبکه‌های اجتماعی مانند اینستاگرام، واتساپ، تلگرام، توئیتر و... و همچنین استفاده وسیع مردم از این شبکه‌ها در طول شبانه‌روز، ابعاد مسئله وسیع‌تر و اهمیت موضوع بیشتر شده است. شبکه‌های اجتماعی امروزی موجب شده‌اند تا افراد در این شبکه‌ها به تهیه، تولید، نشر و بازنشر اطلاعات متفاوت در حوزه‌های مختلف پرداخته و از آنجا که این شبکه‌ها همه‌گیر شده‌اند، موجب اثرگذاری بر روی فرهنگ شهروندی آحاد جامعه می‌شوند. عدم توجه به این مسئله می‌تواند زیان‌های جبران‌ناپذیری را به بار آورد. لذا لزوم تحقیق درباره فواید و مضرات این شبکه‌های اجتماعی بر کسی پوشیده نیست. با توجه به بررسی‌هایی که بر روی پژوهش‌های پیشین صورت گرفته است، اغلب این تحقیقات با روش‌هایی متفاوت این موضوع را مورد بررسی قرار داده و کمتر به بررسی اثرات شبکه‌های اجتماعی بر فرهنگ شهروندی پرداخته‌اند. با توجه به گستردگی استفاده شهروندان از شبکه‌های اجتماعی و اثرات آن‌ها بر ابعاد مختلف زندگی، لزوم تحقیق درباره این شبکه‌ها آشکار است. بنابراین، مقاله حاضر به دنبال پاسخ به این سؤال است که با بررسی نقش شبکه‌های اجتماعی بر فرهنگ شهروندی، مدلی می‌توان ارائه داد تا بتواند الگوی شهروندی در توسعه فرهنگی و اجتماعی را با استفاده از کاربران مجازی ارتقا دهد.

روش پژوهش

پژوهش حاضر از منظر هدف توسعه‌ای کاربردی و از جنبه راهبرد اجرای پژوهش توصیفی از نوع اکتشافی است؛ زیرا علاوه بر توصیف فرهنگی و اجتماعی به دلیل فقدان اطلاعات کافی در این رابطه در پی طراحی مدل الگوی شهروندی در توسعه ی فرهنگی و اجتماعی کاربران فضای مجازی شهروندان تهرانی است. در عین حال، این پژوهش از منظر روش گردآوری داده‌ها به دو شکل مطالعات کتابخانه‌ای و میدانی (با استفاده از ابزار مصاحبه نیمه ساختار یافته) انجام شده است بنابراین از نظر نوع داده پژوهش حاضر در حیطه پژوهش‌های کیفی دسته بندی می‌شود. همچنین مقطع زمانی اجرای پژوهش تک مقطعی است.

جامعه آماری پژوهش شامل صاحب نظران حوزه مدیریت (به ویژه در حوزه مدیریت آموزش‌های شهروندی و توسعه اجتماعی و فرهنگی)، مدیران و معاونان حوزه آموزش‌های شهروندی و توسعه اجتماعی و فرهنگی و کارکنان حوزه آموزش‌های شهروندی و توسعه اجتماعی و فرهنگی است. نمونه‌گیری با رویکرد هدفمند قضاوتی و به روش گلوله برفی تا سرحد اشباع نظری داده‌ها انجام و تعداد ۹ نفر (۵ نفر صاحب نظران حوزه مدیریت و ۴ نفر از مدیران و معاونان حوزه آموزش‌های شهروندی و توسعه اجتماعی) به عنوان نمونه آماری پژوهش شناسایی و در فرآیند مصاحبه مشارکت داده شدند. همان گونه که بیان گردید ابزار اندازه‌گیری داده‌ها در این پژوهش علاوه بر مطالعات کتابخانه‌ای مصاحبه نیمه ساختار یافته با نمونه آماری پژوهش بوده است.

برای اطمینان از روایی و پایایی نتایج احصاء شده از فرآیند مصاحبه از معیارهای خاص پژوهش کیفی شامل مقبولیت و قابلیت تائید استفاده شد جهت افزایش مقبولیت از روش‌های بازنگری توسط شرکت‌کنندگان در مصاحبه بهره‌برداری شد. برای رسیدن به آن محققان علاوه بر بازگرداندن گفتار و پنداشته‌ها در طول انجام مصاحبه و خلاصه کردن گفته‌های مصاحبه‌شونده‌ها، متن کاملی از جمع بندی صورت گرفته به همراه دست نوشته‌های مربوط به مصاحبه ابتدایی همراه با کدهای سطح اول به افرادی که از آن‌ها مصاحبه به عمل آمده بود. جهت تائید و یا اصلاح برگرداندند که همگی مورد تائید قرار گرفته و نکات پیشنهادی آنان در نظر گرفته شد. برای قابلیت تائید در مرحله پایانی طبقات به دست آمده به چهار نفر از مشارکت‌کنندگان اولیه به منظور بازبینی و تائید برگردانده شد. نکات پیشنهادی اعمال گردید علاوه بر آن، در تحقیق کنونی برای محاسبه پایایی مصاحبه از روش باز آزمون استفاده گردیده است. در این راستا از بین مصاحبه‌های انجام گرفته، تعداد سه مصاحبه برگزیده و هر کدام دو بار در فاصله زمانی ۱۴ روز توسط پژوهشگران کدگذاری شده‌اند. نتایج حاصل از این کدگذاری‌ها در **جدول ۱** آمده است.

جدول ۱

محاسبه پایایی بازآزمون (شاخص ثبات)

ردیف	عنوان مصاحبه	تعداد کل کدها	تعداد توافقات	تعداد عدم توافقات	پایایی بازآزمون
۱	IN۳	۲۳	۱۰	۷	۹۰/۹۵
۲	IN۸	۲۹	۱۳	۷	۹۰/۶۵
۳	IN۱۲	۳۴	۱۵	۶	۷۵/۲۳
کل		۸۶	۳۸	۲۰	۹۲/۳۷

همان طور که در **جدول ۱** مشاهده می‌شود میزان پایایی باز آزمون بالغ بر ۹۲ درصد محاسبه شده است که بیانگر آن است که کدگذاری عبارت‌های مصاحبه در دو دوره زمانی مختلف بالغ بر ۹۲ درصد شبیه هم بوده است که قابلیت اعتماد فرآیند کدگذاری عبارت مصاحبه توسط پژوهشگر را مشخص می‌نماید.

تجزیه و تحلیل داده‌های حاصل از مصاحبه با رویکرد نظریه‌پردازی داده بنیاد انجام شده است در روش مفهوم‌سازی بنیادی کشف یا تولید نظریه بر مبنای حقایق و واقعیت‌های موجود و از طریق جمع‌آوری نظام‌مند داده‌ها و با در نظر گرفتن تمام جوانب بالقوه مرتبط با موضوع تحقیق انجام می‌شود. داده‌های جمع‌آوری شده سیر تکاملی خود را تا منتج شدن به تئوری در قالب سه مرحله کدگذاری، باز محوری و انتخابی طی کنند. ابتدا نکات کلیدی داده‌ها احصاء شده و یک کد برای هر نکته تعیین می‌شود. سپس با مقایسه، کدها چند کد که به یک جنبه مشترک پدیده مورد بررسی اشاره دارند، عنوان یک مفهوم را به خود گرفته و پس از آن چند مفهوم به صورت یک مقوله و سرانجام چند مقوله در قالب یک تئوری متجلی می‌شود.

یافته‌ها

پس از گردآوری داده‌ها و جمع بندی مصاحبه‌های انجام شده تلاش شد با استفاده از روش نظریه‌پردازی داده بنیان و مبتنی بر سه مرحله کدگذاری، باز محوری و انتخابی نظریه مربوطه پدیدار گردد. در ادامه به تشریح گام‌های سه گانه روش نظریه‌پردازی داده بنیان پرداخته شده است:

گام اول) کدگذاری باز: اشاره به بخشی از تحلیل دارد که با عنوان‌گذاری و مقوله‌بندی پدیده، آن طور که داده‌ها نشان داده‌اند سروکار دارد و نیازمند پرسیدن سوالات و انجام مقایسه‌ها است. محصول عنوان‌گذاری، "مفاهیم" یعنی ارکان اصلی در ساختن تئوری داده‌بنیاد هستند. در مرحله بعد، خود مفاهیم بر اساس شباهت‌هایشان مورد طبقه‌بندی قرار می‌گیرند که به این کار، مقوله‌پردازی گفته می‌شود و "مقولات" یا "ابعاد" قابل توجه، مشخص می‌شوند؛ و در نهایت مضامین، از کنار هم قرار گرفتن ابعاد مرتبط ایجاد می‌شوند.

در این پژوهش نیز از رویکرد یاد شده برای فرآیند کدگذاری باز عبارت‌های بیانی مصاحبه‌شوندگان بهره گرفته شده است. به عنوان نمونه فرآیند رسیدن به مضمون سازمان دهنده "شرایط ساختاری و رفتاری" به این نحو بوده است که محقق پس از احصاء کلیه عبارت‌های بیانی حاصل از مصاحبه با خبرگان، تعداد ۱۶ عبارت بیانی گزینشی مصاحبه‌شوندگان را که نوعی همگرایی با هم داشته و در عین حال با دیگر عبارت‌های بیانی همپوشانی نداشته‌اند را استخراج نموده است در مرحله بعدی هر چند مورد از این عبارت‌های بیانی که با هم همگرایی داشته‌اند در کنار یکدیگر قرار گرفته و مضمون پایه مرتبط با خود را شکل داده‌اند. مقوله سطح اول توسعه مستمر دانش توسعه فرهنگی و مشارکت شهروندی؛ مقوله‌ای است که به بیست و یک کد باز اولیه کاهش باورهای ناکارآمد با فراوانی ۱، بهبود کیفیت پایان نامه‌ها با فراوانی ۲، افزایش ریسک پذیری با فراوانی ۱، تجاری سازی یافته‌های علمی سازمان‌های ذیربط آگاهی بخشی شهروندان با فراوانی ۱، افزایش خودباوری شهروندان با فراوانی ۲، ایجاد فرهنگ موفق آگاهی بخشی شهروندان در سازمان با فراوانی ۲، دستیابی به اهداف فضای مجازی با فراوانی ۴، تبدیل به یک سازمان بزرگ دانش بنیان با فراوانی ۱، استفاده از اختراعات و اکتشافات ثبت شده با فراوانی ۱، توسعه پایدار با فراوانی ۱، ایجاد محصولات جدید علمی با فراوانی ۲، بهره‌وری سازمان‌های ذیربط آگاهی بخشی شهروندان با فراوانی ۴، ایجاد ارزش افزوده با فراوانی ۹، ترویج دانش در جامعه با فراوانی ۱، توسعه سازمان‌های ذیربط آگاهی بخشی شهروندان و فناوری با فراوانی ۳، ارتقاء کیفیت آگاهی بخشی شهروندان با فراوانی ۱، افزایش تولید علم با فراوانی ۴، نوآوری مستمر در حقوق شهروندی با فراوانی ۳، توسعه کم هزینه با فراوانی ۲، افزایش کیفیت خدمات شهری با فراوانی ۷ و توسعه و پیشرفت جامعه با فراوانی ۵ تعلق گرفته است.

جدول ۲

آمار کدهای مقوله توسعه مستمر دانش توسعه فرهنگی و مشارکت شهروندی

متغیر	Documents	Percentage	Percentage (valid)
دستیابی به اهداف فضای مجازی	۳	۵.۷۷	۱۸.۷۵
بهره‌وری سازمان‌های ذیربط آگاهی بخشی شهروندان	۳	۵.۷۷	۱۸.۷۵
ایجاد ارزش افزوده	۳	۵.۷۷	۱۸.۷۵
افزایش تولید علم	۳	۵.۷۷	۱۸.۷۵
نوآوری مستمر در حقوق شهروندی	۳	۵.۷۷	۱۸.۷۵
توسعه و پیشرفت جامعه	۳	۵.۷۷	۱۸.۷۵
ایجاد فرهنگ موفق آگاهی بخشی شهروندان در سازمان	۲	۳.۸۵	۱۲.۵
توسعه سازمان‌های ذیربط آگاهی بخشی شهروندان و فناوری	۲	۳.۸۵	۱۲.۵
بهبود کیفیت پایان نامه‌ها	۲	۳.۸۵	۱۲.۵

۱۲.۵	۳.۸۵	۲	ایجاد محصولات جدید علمی
۱۲.۵	۳.۸۵	۲	افزایش کیفیت خدمات شهری
۱۲.۵	۳.۸۵	۲	افزایش خودباوری شهروندان
۶.۲۵	۱.۹۲	۱	تجاری سازی یافته‌های علمی سازمان‌های ذیربط آگاهی بخشی شهروندان
۶.۲۵	۱.۹۲	۱	ترویج دانش در جامعه
۶.۲۵	۱.۹۲	۱	تبدیل به یک سازمان بزرگ دانش بنیان
۶.۲۵	۱.۹۲	۱	ارتقا کیفیت آگاهی بخشی شهروندان
۶.۲۵	۱.۹۲	۱	استفاده از اختراعات و اکتشافات ثبت شده
۶.۲۵	۱.۹۲	۱	توسعه پایدار
۶.۲۵	۱.۹۲	۱	توسعه کم هزینه
۶.۲۵	۱.۹۲	۱	کاهش باورهای ناکارآمد
۶.۲۵	۱.۹۲	۱	افزایش ریسک پذیری
۱۰۰	۳۰.۷۷	۱۶	DOCUMENTS with code(s)
-	۶۹.۲۳	۳۶	DOCUMENTS without code(s)
-	۱۰۰	۵۲	ANALYZED DOCUMENTS

در ادامه نتایج کدگذاری باز بر روی کلیه عبارت‌های بیانی مصاحبه شوندگان به شکل خلاصه در [جدول ۳](#) ارائه شده است.

جدول ۳

مضامین احصاء شده از فرآیند کدگذاری باز در نظریه‌پردازی داده‌بنیان

مضامین فراگیر	مضامین سازمان دهنده	مضامین پایه
شرایط ساختاری	فرهنگ شهروندی	آگاهی و آموزش شهروندی
	هویت فرهنگی	مشارکت عمومی
		مسئولیت‌پذیری اجتماعی
		معماری و شهرسازی
		آداب و رسوم و جشنواره‌ها
		هنر و صنایع دستی
شرایط رفتاری	اعتماد بین شخصی	قابلیت اطمینان
		شایستگی
		حسن نیت
شرایط زمینه‌ای	کارایی و اثربخشی	ضعف آموزش گروهی
		فردمحوری
		ضعف فرهنگ گفتگو
	سرمایه فرهنگی	سرمایه اجتماعی ضعیف
		خانواده محوری شبکه روابط
بسترهای توسعه اجتماعی شهری	ترویج دانش در جامعه	مدیریت دانش عمومی
		سرمایه فرهنگی
	ارتقا کیفیت آگاهی بخشی شهروندان	اخلاق محوری
		شایسته سالاری
عوامل فضای مجازی	خدمات الکترونیکی شهری	دولت الکترونیک و خدمات آنلاین دولتی
		پلتفرم‌های مشارکت عمومی

آموزش و فرهنگ دیجیتال	ترویج فرهنگ استفاده از فناوری‌های نوین
شرایط آگاهی بخشی شهروندان	فرهنگ و ارزش‌ها
	ترویج فرهنگ گفتگو و تحمل
	ارزش‌گذاری به تنوع و چندگانگی فرهنگی
	تشویق به فعالیت‌های داوطلبانه و اجتماعی
	آگاهی از حقوق و وظایف شهروندی
	دسترسی به خدمات بهداشتی و رفاهی
	آگاهی از مسائل بهداشتی و محیط زیستی
پیامدها	مشارکت شهروندی
	فضای مشارکت
	اعتماد به نهادهای
	اعتماد به نهادهای
	پاسخگویی و مسئولیت‌پذیری
	بهبود کیفی و افزایش شفافیت

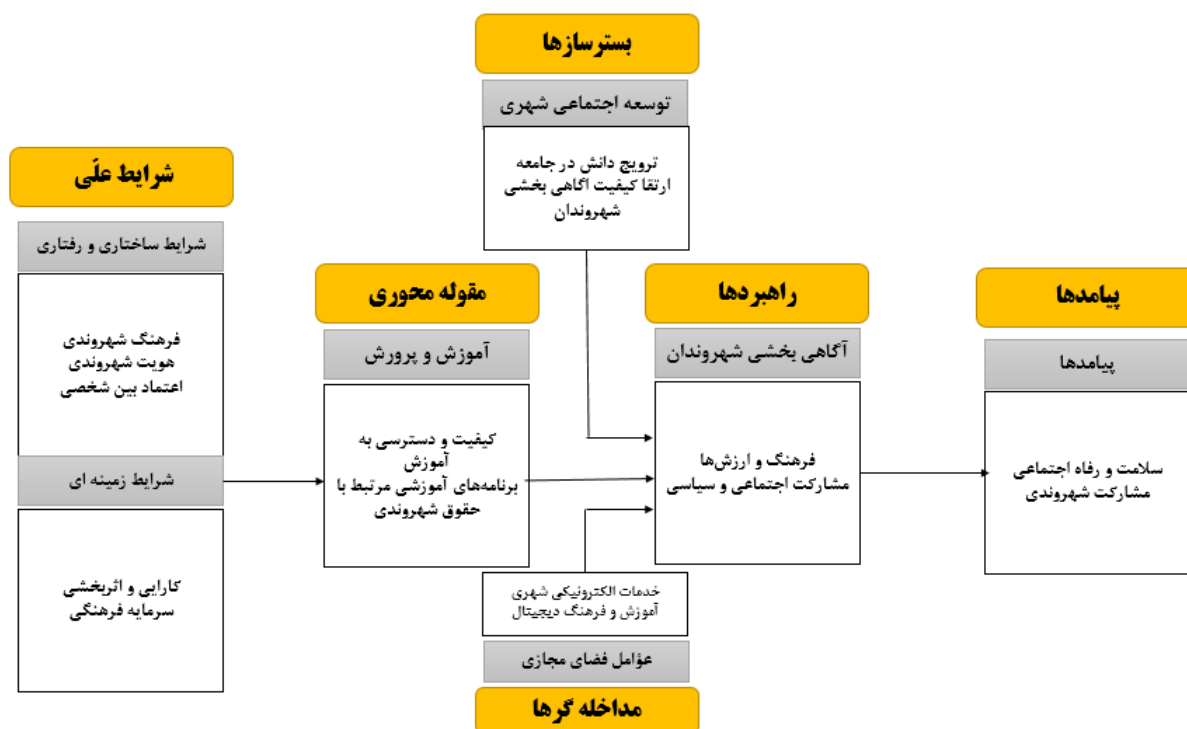
نتایج حاصل از کدگذاری باز عبارت‌های بیانی مصاحبه‌شوندگان ارائه گردیده است. بطورکلی نتایج این بخش نشان می‌دهد که از مجموع پاسخ‌های ارائه شده توسط و برخی از صاحب‌نظران و کارشناسان خبره به سؤالات مصاحبه، پس از پالایش عبارت‌ها و حذف موارد تکراری، در نهایت تعداد ۵۱ عبارت بیانی گزینشی احصاء گردید. در ادامه نیز این عبارت‌های گزینشی به روش کدگذاری باز در ذیل ۴۱ مضمون پایه (مفاهیم گزینشی) قرار گرفتند. همچنین مضامین پایه مجدد مورد تجزیه و تحلیل و پالایش قرار گرفته و پس از اعمال رفت و برگشتی پژوهشگر بر روی عبارت‌های بیانی و اشرافیت نظری که در رابطه با این مضامین کسب شده بود، در نهایت این مضامین پایه در قالب ۲۲ مضمون سازمان دهنده (ابعاد) قرار گرفتند. در مرحله پایانی نیز مضامین سازمان دهنده شناسایی شده مورد ارزیابی و تجزیه و تحلیل مجدد قرار گرفتند و بر مبنای محتوا و ظاهر، این مفاهیم در قالب ۷ مضمون فراگیر دسته‌بندی شدند.

در این مرحله پس از مقوله‌بندی نتایج مصاحبه در ادامه تلاش شده است تا مضامین شناسایی شده در مرحله کدگذاری محوری در قالب مدل پارادایمی ارائه شوند.

گام دوم) کدگذاری محوری: پس از تبیین مقوله‌ها و مضامین مرتبط با مسأله پژوهش که در مرحله کدگذاری باز احصاء گردید، هدف این مرحله برقراری رابطه بین مضامین تولید شده در مرحله کدگذاری باز است. این کار بر اساس یک الگو و سرمشق جامع و کلی موسوم به مدل پارادایمی انجام می‌شود در شکل (۱) ساختار شکل‌دهی مدل پارادایم در کدگذاری محوری ارائه گردیده است. در مدل پارادایمی یک مقوله به عنوان مقوله محوری انتخاب شده و سایر مقوله‌های شناسایی شده تحت عنوان شرایط علی، عوامل زمینه‌ای، شرایط مداخله‌گر، راهبردها و پیامدها دسته‌بندی می‌گردند. این دسته‌بندی کمک شایانی برای نظریه‌پردازی در مرحله کدگذاری انتخابی خواهد بود و به محقق کمک می‌نماید با نگاهی جامع‌تر قضایای حکمی را استخراج نماید.

شکل ۱

کدگذاری محوری مقوله‌ها مبتنی بر مدل پارادایمی (منبع: یافته‌های تحقیق)

گام سوم) کدگذاری انتخابی و صدور قضایای حکمی: همان‌گونه که در فصل سوم نیز تشریح گردید هدف نظریه‌پردازی داده

بنیاد، تولید نظریه است نه توصیف صرف پدیده. برای این که تحلیل‌ها به نظریه تبدیل شوند مفاهیم باید به طور منظم به یکدیگر ربط یابند. کدگذاری انتخابی مرحله اصلی نظریه‌پردازی است که بر اساس نتایج دو مرحله قبلی کدگذاری (که به عنوان مراحل مقدماتی و زمینه ساز برای تئوری پردازی، مقوله‌ها و روابط مقدماتی را به عنوان سازه‌ها و اصول اصلی تئوری در اختیار می‌گذارند) به تولید تئوری می‌پردازد. به این ترتیب که مقوله محوری را به شکلی نظام‌مند به دیگر مقوله‌ها ربط داده، آن روابط را در چارچوب یک روایت روشن کرده و مقوله‌هایی را که به بهبود و توسعه بیش‌تری نیاز دارند، اصلاح می‌کند.

همان‌طور که اشاره شد در این مطالعه، الگوی شهروندی در توسعه فرهنگی و اجتماعی کاربران فضای مجازی شهروندان تهرانی مورد بررسی و موشکافی قرار گرفت. در مطالعه این پدیده مقوله‌های نوینی به چشم خورد که بر اساس آن‌ها جداول کدگذاری باز تنظیم شد؛ سپس در مرحله کدگذاری محوری بر اساس مدل پارادایم و با محوریت مقوله «راهبردهای آگاهی بخشی به شهروندان» به عنوان یک مضمون اصلی، مقوله‌ها توسعه بیش‌تری پیدا کرده و بین آن‌ها و مقوله محوری روابطی ایجاد شد که نتایج آن در بخش قبلی ارائه گردید. در ادامه تلاش شد با توجه به ساختار بندی ایجاد شده بین مقوله‌ها که در مدل پارادایمی ارائه گردید، به ارائه مدل تنگناها و چالش‌های جامعه شناختی موثر بر توسعه اقتصادی شرکت‌های کوچک و متوسط پرداخته شود؛ به عبارت دیگر با توجه به اشرافیت اطلاعاتی که محقق مبتنی بر مرور ادبیات و پیشینه‌های نظری و همچنین داده‌های احصا شده در طول مصاحبه کسب نموده بود، در این بخش تلاش کرد با در نظر گرفتن دیدگاهی جامع به ارائه مدل مذکور با استفاده از مضامین و مقوله‌های استخراج شده در بخش‌های قبلی بپردازد. در این رابطه

محقق ترتیب توالی الگوهای موجود در مدل را چیدمان نموده و در نهایت به ارائه الگوی شهروندی در توسعه فرهنگی و اجتماعی کاربران فضای مجازی شهروندان تهرانی دست یافت.

در ادامه پژوهشگر تلاش نموده است مبتنی بر روابط علی شناسایی شده در این مدل و همچنین روابط تبیین شده در مدل پارادایمی پژوهش که در شکل (۱) ارائه گردید به تبیین قضایای تئوریک بپردازد. بطور کلی قضایای حکمی روابط کلی بین طبقه محوری و سایر طبقات را نشان می‌دهند، به شکلی که در نهایت به نتیجه و پیامد نهایی منجر خواهند شد. قضایا شامل روابط و ساختار مفهومی هستند که در تئوری مطرح بیان شده است. با بررسی روابط ارائه شده در مدل ساختاری پژوهش و همچنین مبتنی بر روابط علی مدل پارادایمی، پژوهشگر در این پژوهش به ۱۵ فرضیه تئوریک حکمی دست یافت که به شرح زیر مطرح می‌شوند:

فرضیه اول. شرایط ساختاری مطلوب نظام آگاهی بخشی شهروندان فضای مجازی (اعم از ساختار منعطف نخبه‌پرور، جاذبه‌های شغلی، برند محبوب فضای مجازی، تعادل زندگی- کار، شایسته‌سالاری در سازمان و تأکید بر تفکر خلاقانه) بر ایجاد بسترهای جایگاه آگاهی بخشی شهروندان در توسعه اجتماعی شهری تأثیر معناداری می‌گذارد.

فرضیه دوم. شرایط رفتاری مطلوب نظام آگاهی بخشی شهروندان فضای مجازی (اعم از میزان ریسک‌پذیری، مسئولیت‌پذیری اجتماعی، انگیزه‌های درونی و حس وطن‌پرستی، و پایبندی به ارزش‌ها و باورهای دینی و انقلابی‌گری) بر ایجاد بسترهای جایگاه آگاهی بخشی شهروندان در توسعه اجتماعی شهری تأثیر معناداری می‌گذارد.

فرضیه سوم. شرایط زمینه‌ای مطلوب نظام آگاهی بخشی شهروندان فضای مجازی (اعم از هویت اجتماعی جامعه آگاهی بخشی شهروندان، منزلت اجتماعی بالا، سیاست‌گذاری صحیح در امور آگاهی بخشی شهروندان، سازکارهای مالی و قانونی حمایت‌گر آگاهی بخشی شهروندان و محیط تربیتی و نهاد خانواده) بر ایجاد بسترهای جایگاه آگاهی بخشی شهروندان در توسعه اجتماعی شهری تأثیر معناداری می‌گذارد.

فرضیه چهارم. شرایط ساختاری مطلوب نظام آگاهی بخشی شهروندان فضای مجازی (اعم از ساختار منعطف نخبه‌پرور، جاذبه‌های شغلی، برند محبوب فضای مجازی، تعادل زندگی- کار، شایسته‌سالاری در سازمان، و تأکید بر تفکر خلاقانه) بر بهبود شرایط آگاهی بخشی شهروندان در فضای مجازی تأثیر معناداری می‌گذارد.

فرضیه پنجم. شرایط رفتاری مطلوب نظام آگاهی بخشی شهروندان فضای مجازی (اعم از میزان ریسک‌پذیری، مسئولیت‌پذیری اجتماعی، انگیزه‌های درونی و حس وطن‌پرستی، و پایبندی به ارزش‌ها و باورهای دینی و انقلابی‌گری) بر بهبود شرایط آگاهی بخشی شهروندان در فضای مجازی تأثیر معناداری می‌گذارد.

فرضیه ششم. شرایط زمینه‌ای مطلوب نظام آگاهی بخشی شهروندان فضای مجازی (اعم از هویت اجتماعی جامعه آگاهی بخشی شهروندان، منزلت اجتماعی بالا، سیاست‌گذاری صحیح در امور آگاهی بخشی شهروندان، سازکارهای مالی و قانونی حمایت‌گر آگاهی بخشی شهروندان و محیط تربیتی و نهاد خانواده) بر بهبود شرایط آگاهی بخشی شهروندان در فضای مجازی تأثیر معناداری می‌گذارد.

فرضیه هفتم. بسترهای جایگاه آگاهی بخشی شهروندان در توسعه اجتماعی شهری (اعم از بسترهای تسهیل‌گر و انگیزشی) بر بهبود شرایط آگاهی بخشی شهروندان در فضای مجازی تأثیر معناداری می‌گذارد.

فرضیه هشتم. بسترهای جایگاه آگاهی بخشی شهروندان در توسعه اجتماعی شهری (اعم از بسترهای تسهیل‌گر و انگیزشی) در رابطه بین شرایط ساختاری مطلوب نظام آگاهی بخشی شهروندان فضای مجازی (اعم از ساختار منعطف نخبه‌پرور، جاذبه‌های شغلی، برند

محبوب فضای مجازی، تعادل زندگی- کار، شایسته‌سالاری در سازمان، و تأکید بر تفکر خلاقانه) و بهبود شرایط آگاهی بخشی شهروندان در فضای مجازی اثر میانجی‌گری معناداری دارد.

فرضیه نهم. بسترهای جایگاه آگاهی بخشی شهروندان در توسعه اجتماعی شهری (اعم از بسترهای تسهیل‌گر و انگیزشی) در رابطه بین شرایط رفتاری مطلوب نظام آگاهی بخشی شهروندان فضای مجازی (اعم از میزان ریسک‌پذیری، مسئولیت‌پذیری اجتماعی، انگیزه‌های درونی و حس وطن‌پرستی، و پایبندی به ارزش‌ها و باورهای دینی و انقلابی‌گری) و بهبود شرایط آگاهی بخشی شهروندان در فضای مجازی اثر میانجی‌گری معناداری دارد.

فرضیه دهم. بسترهای جایگاه آگاهی بخشی شهروندان در توسعه اجتماعی شهری (اعم از بسترهای تسهیل‌گر و انگیزشی) در رابطه بین شرایط زمینه‌ای مطلوب نظام آگاهی بخشی شهروندان فضای مجازی (اعم از هویت اجتماعی جامعه آگاهی بخشی شهروندان، منزلت اجتماعی بالا، سیاست‌گذاری صحیح در امور آگاهی بخشی شهروندان، سازکارهای مالی و قانونی حمایت‌گر آگاهی بخشی شهروندان و محیط تربیتی و نهاد خانواده) و بهبود شرایط آگاهی بخشی شهروندان در فضای مجازی اثر میانجی‌گری معناداری دارد.

فرضیه یازدهم. بهبود جایگاه آگاهی بخشی شهروندان در توسعه اجتماعی شهری بر مشارکت شهروندی اثربخش آگاهی بخشی شهروندان تأثیر معناداری می‌گذارد.

فرضیه دوازدهم. بهبود جایگاه آگاهی بخشی شهروندان در توسعه اجتماعی شهری بر بهبود کیفی و افزایش شفافیت در آگاهی بخشی شهروندان تأثیر معناداری می‌گذارد.

فرضیه سیزدهم. مشارکت شهروندی اثربخش آگاهی بخشی شهروندان در بر بهبود کیفی و افزایش شفافیت در آگاهی بخشی شهروندان تأثیر معناداری می‌گذارد.

فرضیه چهاردهم. عوامل درون فضای مجازی (اعم از قوانین دست و پا گیر و محدودیت‌های بودجه‌ای) در رابطه بین بهبود جایگاه آگاهی بخشی شهروندان در توسعه اجتماعی شهری و مشارکت شهروندی اثربخش آگاهی بخشی شهروندان اثر تعدیل‌گری منفی معناداری دارد.

فرضیه پانزدهم. عوامل برون فضای مجازی (وجود فرصت‌های شغلی تحریک‌کننده در داخل و خارج از فضای مجازی و تبلیغات منفی از در سطح جامعه و بویژه توسط شبکه‌های رسانه‌ای دشمن) در رابطه بین بهبود جایگاه آگاهی بخشی شهروندان در توسعه اجتماعی شهری و مشارکت شهروندی اثربخش آگاهی بخشی شهروندان اثر تعدیل‌گری منفی معناداری دارد.

نتیجه‌گیری

همان‌طور که در بالا اشاره گردید، هدف اصلی بخش اول پژوهش، طراحی الگوی شهروندی در توسعه‌ی فرهنگی و اجتماعی کاربران فضای مجازی شهروندان تهرانی بوده است. بر این مبنا به منظور دستیابی به اهداف تبیین شده و با توجه به اینکه در این پژوهش تلاش شده است برای بار نخست به ارائه الگوی شهروندی در توسعه‌ی فرهنگی و اجتماعی کاربران فضای مجازی شهروندان تهرانی پرداخته شود، در این بخش با بهره‌گیری از رویکرد اکتشافی و با استفاده از نظریه‌پردازی داده‌بنیان، مدل الگوی شهروندی در توسعه‌ی فرهنگی و اجتماعی کاربران فضای مجازی شهروندان تهرانی مبتنی بر سه مرحله کدگذاری باز، محوری و انتخابی ارائه گردید. در ادامه به بررسی یافته‌ها و تحلیل نتایج احصا شده از بخش کیفی پژوهش (نظریه‌پردازی داده‌بنیان) پرداخته و ضمن پاسخگویی به سؤالات طراح شده، به بیان سازگاری یافته‌های این بخش با نتایج سایر محققان پرداخته شده است.

نقدی و همکاران (۱۴۰۳)، نشان دادند که شبکه‌های اجتماعی تأثیر مثبت و معنی داری بر ابعاد فرهنگ شهروندی دارد یعنی افرادی که بیشتر از شبکه‌های اجتماعی استفاده می‌کنند فرهنگ شهروندی بیشتری دارند. افراد عضو شبکه‌های اجتماعی، مسئولیت پذیری، مشارکت، قانون مداری و فرهنگ شهروندی بالاتری نسبت به سایر افراد دارند. در شبکه‌های اجتماعی، همواره اعضای شبکه به صورت مستقیم یا غیر مستقیم به شرکت در فعالیت‌های واقعی در زندگی اجتماعی تحریک و تشویق می‌شوند (Naghdi et al., 2024). همچنین، فرجی (۱۳۹۷)، در مقاله‌ی نقش فضاهای مجازی بر آموزش شهروندی در بین شهروندان تهرانی، نتایج تحقیق حاکی از آن بود که بین آموزش شهروندی و متغیرهای مدت استفاده از فضاهای مجازی، اعتماد به فضاهای مجازی، نوع نگرش به شبکه اجتماعی مجازی رابطه معناداری وجود دارد (Faraji, 2018). به عبارتی فضای مجازی در قالب استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی، اینترنت و سایت‌ها می‌تواند در افزایش مشارکت یا حس مشارکت و افزایش آگاهی شهروندان نقش به سزایی داشته باشد.

الگوی شهروندی در توسعه فرهنگی و اجتماعی کاربران فضای مجازی در تهران می‌تواند به عنوان یک چارچوب برای ارتقاء تعاملات اجتماعی و فرهنگی در این فضا عمل کند. این الگو بر اهمیت آگاهی و مسئولیت‌پذیری کاربران در فضای مجازی تأکید دارد و تلاش می‌کند تا با تقویت مهارت‌های دیجیتال، کاربران را به مشارکت فعال و سازنده در جامعه ترغیب کند. همچنین، این الگو به ترویج ارزش‌های فرهنگی و اجتماعی محلی می‌پردازد و تلاش می‌کند تا با ایجاد فضایی امن و قابل اعتماد، به کاربران کمک کند تا به تبادل نظر و اشتراک‌گذاری تجربیات بپردازند. در این راستا، تقویت حس همبستگی و همکاری میان کاربران و تشویق به رفتارهای اخلاقی و مسئولانه از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است.

این الگو همچنین به نقش آموزش و آگاهی‌بخشی در افزایش سواد رسانه‌ای و دیجیتال کاربران توجه دارد و سعی می‌کند تا با ارائه محتوای آموزشی مناسب، کاربران را به استفاده بهینه و خلاقانه از فضای مجازی هدایت کند. در نهایت، این الگو به دنبال ایجاد تعادل میان استفاده از فناوری و حفظ ارزش‌های فرهنگی و اجتماعی جامعه است.

تعارض منافع

در انجام مطالعه حاضر، هیچ‌گونه تضاد منافی وجود ندارد.

مشارکت نویسندگان

در نگارش این مقاله تمامی نویسندگان نقش یکسانی ایفا کردند.

موازن اخلاقی

در انجام این پژوهش تمامی موازن و اصول اخلاقی رعایت گردیده است.

شفافیت داده‌ها

داده‌ها و مآخذ پژوهش حاضر در صورت درخواست از نویسنده مسئول و ضمن رعایت اصول کپی رایت ارسال خواهد شد.

حامی مالی

این پژوهش حامی مالی نداشته است.

References

- Beaman, J. (2013). French in the eyes of others: cultural citizenship, marginalization, and France's middle-class North African second-generation. *European University Institute, Max Weber Program*.
- Bokharaei, A., Shorbatian, M. H., & Kabiri, L. (2017). Sociological analysis of cultural citizenship status (Case study: citizens of Tonekabon). *Applied Sociology*, 14(5), 125-174.
- Duffy, B. E., Poell, T., & Nieborg, D. B. (2019). Platform practices in the cultural industries: Creativity, labor, and citizenship. *Social Media + Society*, 5(4), 2056305119879672. <https://doi.org/10.1177/2056305119879672>
- Faraji, T. (2018). The role of virtual spaces in civic education among Tehran citizens. First International Conference on Psychology, Educational Sciences, and Social Studies, Hamedan.
- Fereydoun Nejad, M. (2024). The necessity of civic skills education to improve social development. *Social Development Studies*, 12(16), 157-188.
- Ghaffari-Nasab, E., Qasemi-Najad, M. A., Mosaavat, S. I., & Habibi Farashbandi, S. M. (2019). A sociological analysis of the status of civic culture (Case study: citizens aged 15 and over in the city of Eqlid). *Social and Cultural Changes*, 16(2).
- Hapsari, D., Riyanto, S., & Endri, E. (2021). The Role of Transformational Leadership in Building Organizational Citizenship: The Civil Servants of Indonesia. *The Journal of Asian Finance, Economics and Business*, 8(2), 595-604.
- Karimi, H. (2011). Seminar on media and civic education. First Seminar on Media and Civic Education, Tehran Municipality Citizen Education Department.
- Leccardi, C. (2016). *Youth Cultures in the New Century: Cultural Citizenship and Cosmopolitanism*. Brill. https://doi.org/10.1163/9789004324589_008
- Moradhassell, N., & Amirhossein, M. (2015). Examining the effect of utilizing the capabilities of virtual space on achieving sustainable urban development in Iran (Provincial approach). Telecommunications Research Center, Tehran.
- Muller, F., & Hermes, G. (2010). The Performance of Cultural Citizenship: Audiences and the Politics of Multicultural Television Drama. *Critical Studies in Media Communication*, 27, 193-208. <https://doi.org/10.1080/15295030903550993>
- Naghdi, H., Taghipour, F., & Ebrahimzadeh Dashtjardi, R. (2024). Providing a model for enhancing civic culture based on the use of social networks among Tehran citizens. *Social Development Studies*, 12(6), 127-147.
- Olssen, M. (2021). *From the Crick Report to the Parekh Report: Multiculturalism, Cultural Difference and Democracy: The Re-Visioning of Citizenship Education*. Brill. https://doi.org/10.1163/9789004464452_006
- Sari, D. P., & Ali, H. (2022). Literature Review Measurement Model of Individual Behavior and Organizational Citizenship Behavior: Individual Characteristics, Work Culture and Workload. *Dinasti International Journal of Management Science*, 3(4), 647-656.
- Shah-Talebi, B., Gholizadeh, A., & Sharifi, S. (2010). Development of components of civic culture in the realm of values and norms for middle school students. *Quarterly Journal of Leadership and Educational Management, University of Azad, Garmsar Branch*, 4(2), 73-96.
- Street, J., Inthorn, S., & Scott, M. (2015). *From Entertainment to Citizenship: Politics and Popular Culture*. Manchester University Press. <https://doi.org/10.7765/9781526102959.00006>
- Tran, T. B. H., & Choi, S. B. (2019). Effects of Inclusive Leadership on Organizational Citizenship Behavior: The Mediating Roles of Organizational Justice and Learning Culture. *Journal of Pacific Rim Psychology*, 13, e17. <https://doi.org/10.1017/prp.2019.10>
- Zapata-Barrero, R. (2016). Diversity and Cultural Policy: Cultural Citizenship as a Tool for Inclusion. *International Journal of Cultural Policy*, 22(4), 534-552. <https://doi.org/10.1080/10286632.2015.1015533>